

9. Кримінальний процес та криміналістика

ІНТЕГРАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАУК ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ГРУП ЗЛОЧИНІВ

Федосова О.В.

***кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
протидії злочинності***

***Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна***

Останнім часом у наукових дослідженнях приділяється значна увага проблемам інтеграції кримінально-правових наук. За сучасних умов значним каталізатором цих процесів став Кримінальний процесуальний кодекс України, який створив нову парадигму застосування оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесуальному доказуванні [1]. До найбільш важливих новел прийнятого кодексу, на нашу думку, слід віднести розширення можливостей використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі та визначення нових підходів отримання та оцінки доказів у кримінальному провадженні. Зростання латентної злочинності обумовило розвиток специфічної системи наукових знань, предметом дослідження яких стали переважно негласні методи і засоби, що застосовуються оперативними та слідчими підрозділами правоохоронних органів у процесі виявлення та розслідування злочинів [2, с. 13–17]. А це призвело до формування самостійної галузі наукового знання – теорії оперативно-розшукової діяльності. Наукове обґрунтування і теоретичні дослідження її проблем через їх закритість у різних державах проводилися по-різному.

Окремі аспекти інтеграції кримінально-правових наук та історії їх розвитку розглядались у наукових роботах фахівців з криміналістики, кримінального процесу і теорії оперативно-розшукової діяльності, серед яких такі відомі вчені, як О.М. Бандурка, Р.С. Белкін, І.Ф. Герасимов,

Ю.М. Грошевий, В.І. Громов, Е.О. Дідоренко, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.І. Попов, Б.Г. Разовський, І.М. Якімов та ін. Важливі загальнотеоретичні проблеми оперативно-розшукової діяльності фахівці у галузях криміналістичної та кримінально-правової теорії намагалися розкрити у відкритій літературі, що значно ускладнювало конкретний виклад сутності цих проблем, особливо, якщо мова йшла про негласні сили, засоби і методи боротьби зі злочинністю. Довгий час значна частина криміналістів вважали оперативно-розшукову діяльність та її теорію частиною криміналістики. Ця думка була панівною доки нова спеціальна науково-навчальна дисципліна «Теорія оперативно-розшукової діяльності» не стала самостійною.

Особливий внесок у становлення і розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності внесли її засновники А.Г. Лекарь, Д.В. Гребельський, В.А. Лукашов, Б.Є. Богданов, І.О. Клімов, Г.К. Синілов, І.П. Козаченко та ін. Теоретичні дослідження цих вчених проклали шлях створенню основних рис і особливостей наукової методології теорії оперативно-розшукової діяльності. У результаті проведених у різних наукових колективах досліджень, отримали фундаментальну розробку чимало важливих і принципових питань цієї галузі знань. На науковій основі були розроблені та запропоновані визначення об'єкта, предмета, методів і форм оперативно-розшукової діяльності, сформульовані найважливіші вихідні положення оперативної роботи, основи загальної та спеціальної методики і тактики виявлення, попередження і розкриття злочинів, а також інших напрямів цієї діяльності.

З розробкою і прийняттям серії законів у межах національних законодавств держав СНД, що регламентують легітимність оперативно-розшукової функції у боротьбі зі злочинністю, її становище як самостійної галузі знань зміцнилося. Ця специфічна сфера діяльності правоохоронних органів отримала державно-правовий статус. Подальші наукові розробки вчених підтвердили, що ця діяльність обумовлена потребами боротьби зі злочинністю і є системою пошукових, розвідувальних (контррозвідувальних) заходів, які здійснюються відповідно до вимог законів і підзаконних

нормативно-правових актів, з метою своєчасного запобігання, виявлення, швидкого і повного розкриття злочинів і пошуку осіб, які їх вчинили, а також осіб, які ухиляються від слідства, суду та виконання вироку [3, с. 43–46; 4, с. 17–19].

На сучасному етапі простежуються тенденції подальшої інтеграції наук кримінально-правового циклу. Ці процеси пов'язані з реформуванням кримінального процесуального законодавства України. І для цього існує певне підґрунтя. Оскільки протягом останніх десятиліть багатьма науковцями і практиками в галузі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, серед яких Е.О. Дідоренко, С.О. Кириченко, Б.Г. Разовський, В.Д. Пчолкін, Ю.П. Янович [5, с. 7; 6] та ін., зверталась увага на неприпустимість самої можливості існування у правовій державі ситуації, коли уповноважені на те органи ніби отримують у кримінальному судочинстві докази в непроцесуальній формі. Безумовно, прийняття законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [7; 8] та інших нормативних актів сприяло зміцненню правової основи і легітимності оперативно-розшукової діяльності, відображаючи процеси приведення законодавства у відповідність до реалій сучасної дійсності. Разом із тим, розмежування діяльності щодо розкриття злочинів на процесуальну і оперативно-розшукову призвело до інших проблем. Оскільки перевірка і оцінка доказів відбуваються на стадії досудового розслідування, то вони формуються і допускаються слідчим. Але статус отриманих у ході оперативно-розшукової діяльності фактичних даних був не зовсім визначений, що доволі часто провокувало виникнення перешкод на шляху їх використання у вигляді доказів. Тому, перед розробниками чинного КПК України [1] гостро постала проблема визначення процесуального статусу оперативно-розшукової діяльності. Вирішення цієї проблеми знайшло своє відображення у нормах прийнятого кодексу, що визначені у розділі 21 КПК України як «Негласні слідчі (розшукові) дії». Наведена у КПК України класифікація негласних слідчих (розшукових) дій

закріпила процесуальний статус вже апробованих практикою оперативно-розшукових заходів, систематизувала і класифікувала їх залежно від юридичної природи, законодавчих приписів, повноважень, функцій і меж застосування у боротьбі зі злочинністю. Ця класифікація співвідноситься з переліком оперативно-розшукових заходів, передбачених у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [7].

Визнання теорії оперативно-розшукової діяльності самостійною наукою дозволяє включити її до числа наук кримінально-правового циклу, дані яких використовуються при розкритті та розслідуванні злочинів. У цілому ж процеси інтеграції кримінально-правових наук свідчать, що подальший розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності неможливий без використання при проведенні теоретичних досліджень оперативно-розшукових проблем не тільки досягнень кримінального процесу, криміналістики, а й інших галузей наукового знання. Близькість теорії оперативно-розшукової діяльності до криміналістичної науки і кримінального процесу обумовлена єдністю об'єкта їх дослідження, чимало спільного поєднує їх і в методології. Ряд криміналістичних розробок з тактики й методики стали основою для формування теорії оперативно-розшукової діяльності, а оперативна техніка сформувалася саме в рамках криміналістики. Це свідчить про те, що процеси інтеграції теоретичних знань у рамках різних наук відбуваються паралельно. На кожному етапі такого процесу визначається предмет нової науки, висвітлюється зміст, функції та цілі кожної галузі наукового знання. Ця закономірність характерна також і для системи наук кримінально-правового циклу.

Безумовно криміналістична методика є важливим і невід'ємним інструментом діяльності органів досудового розслідування. Адже, будучи розділом криміналістики, вона є системою наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації та здійснення розслідування і запобігання окремим видам злочинів [9, с. 119]. Тобто криміналістична методика розробляє найбільш раціональні й оптимальні

способи розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Проте, щоб вона в повній мірі виконувала покладене перед нею завдання, її структура повинна бути логічною й відповідати основним методологічним засадам. Правильним також вважаємо необхідність існування уніфікованої, тобто єдиної структури окремих криміналістичних методик. Адже тоді можна буде уникнути ряду неточностей і суперечностей. У зв'язку з цим питання стосовно структури методики розслідування окремих груп злочинів вважаємо важливим і актуальним напрямом для подальших наукових досліджень.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652-VI від 13.04.2012 р. – Х.: Право, 2012. – 392 с.
2. Федосова О.В. Історичні та теоретико-методологічні аспекти інтеграції та диференціації кримінально-правових наук / В. Д. Пчолкін О.В. Федосова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 1082 Серія «Право» Х.: 2013 – С. 13–17.
3. Капліна О.В. Проблеми реформування кримінального судочинства України / О.В.Капліна // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : наук.-практ. семінар (23 жовт. 2009 р.). – Х. : Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ НЮАУ ім. Ярослава Мудрого ; Оберіг, 2009. – С. 43–46.
4. Швець В. Д Кримінально-процесуальне законодавство України: концепція і парадигми сучасності / В. Д. Швець // Теорія та практика кримінального судочинства: матеріали міжнародн. наук.-практ. конф. (Харк. 20–21 травня. 2011 р. / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ; – Х. : ХНУВС. 2011. - С.17–19.
5. Дидоренко Э. А. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве : монография / Э. А. Дидоренко, С. А. Кириченко, Б. Г. Разовский. – Луганск : РИО ЛИВД, 2000. – 74 с.
6. Пчолкін В.Д. Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства [Текст] / В.Д. Пчолкін, Ю.П. Янович // Форум права. – 2011. – № 4. – С.611-616 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11pvdovu.pdf>
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. №3341–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №35. – Ст. 358.
9. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) /за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.